

Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması (*)

Süleyman YURTTAŞ (**)

Erem SARIKOCA (***)

Öz: Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerin yaşlılara ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmektir. Yaşlı ayrımcılığının tüm boyutlarını kapsayacak biçimde 31 ifade oluşturulmuş ve 400 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Verilerin analizinde, AFA ve DFA kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bilgi edinebilmek amacıyla Cronbach Alfa katsayıları değerleri hesaplanmıştır. AFA analizi ile faktör yük değerleri 0,32 değerinin altında çıkan maddeler çıkarılarak ölçek oluşturulmaya çalışılmış ve 8 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği çalışması için DFA yapılmış ve iki faktörlü bir ölçek elde edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre; RMSEA 0.062, NNFI 0.90 ve CFI 0.91 olarak elde edilmiştir. Bu değerler alt faktörler ile ölçek arasında iyi düzeyde uyum olduğunu göstermiştir. Ölçeğe ait genel Cronbach Alfa (0,801) kat sayısına göre, ölçeğin oldukça güvenilir düzeyde olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Ayrımcılık, Yaşlı Ayrımcılığı, Tutum, Tutum Ölçeği

Positive and Negative Ageism Scale (PNAS) A Validity and Reliability Study

Abstract: The aim of this study is to develop a scale to determine the attitudes of university students towards elderly people. 31 expressions were formed to cover all dimensions of the old discrimination. 400 university students participated in this study. In the analysis of the data, AFA and DFA were used. Cronbach's alpha coefficients were calculated to provide information on the reliability of the scale. With the AFA analysis, the items with the factor load values lower than 0.32 were tried to be scaled and 8 items were subtracted from the scale. For the validity of the scale, DFA was performed and a two-factor scale was obtained. According to the findings obtained from the analysis; RMSEA 0.062, NNFI 0.90 and CFI 0.91. These values showed good agreement between the sub-factors and the scale. According to the general Cronbach Alpha coefficient (0.801), it can be proposed that the scale is quite reliable.

Keywords: Elderly, Discrimination, Ageism, Attitude, Attitude Scale

Makale Geliş Tarihi: 02.06.2018

Makale Kabul Tarihi: 10.10.2018

*) Bu çalışma birinci yazarın doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

**) Dr. Öğr. Üyesi Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi (e-posta: syurttas@bayburt.edu.tr)

***) Dr. Öğr. Üyesi Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (e-posta: erem@atauni.edu.tr)

I. Giriş

Yaşlanma, doğumdan ölüme kadar olan süreçte meydana gelen biyolojik değişimlerin toplamıdır ve evrenseldir. Yaşlılık yetişkinlikten sonra gelen ve ölüm öncesi dönemi kapsayan bir süreçtir (Onur, 2006).

Bundan yüzyıl kadar öncesinde 40 yaşındaki insanlar, çevrelerinde, *yaşlı* olarak bilinmekteydi. (Bulut, 2015: 395). Fakat modern bilim sayesinde, bebek ölüm oranları ve hastalıklardan kaynaklı ölüm oranı azalmış ve buna bağlı olarak beklenen yaşam süresi uzamıştır. Yine bu duruma paralel olarak dünya nüfusu artmıştır. 20. yy'in ikinci yarısında, aile planlaması ile nüfus artış hızı kontrol altına alınmıştır. Böylece yaşlıların nüfus içindeki dağılımları da artış göstermiştir (Canatan, 2015).

Her ne kadar yaşlı sayısı, son yüzyılda artmış olsa bile, bu durum belirli bir zamana kadar, ekonomik bir sorun olarak görülmemiştir. Fakat günümüzde, yaşlılar hastalık ve bazı engellerden dolayı sosyo-ekonomik bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Yaşlı nüfusun hızlı artışı onun sosyal bir sorun olarak algılanmasına neden olmuştur. Yaşlı sorunları sadece yaşlının ailesini ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmış ve sosyal bir soruna dönüşmüştür (Tufan, 2003).

1950'lili yıllardan sonra, özellikle sanayileşmiş Batı toplumlarında ve Japonya'da yaşlıların toplam nüfus içindeki oranlarında artış görülmüştür. Görülen bu artış, ekonomi, aile ve toplum üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur (Kalınkara, 2012).

Bu gelişmelere bağlı olarak, yaşlılara yönelik ayrımcı davranışlar ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında, post-endüstriyel devrim döneminde ortaya çıkmıştır. Özellikle fabrikaların hoş olmayan çalışma koşulları, kirlilik ve toksik maddeler ve beraberindeki uzun çalışma saatleri, yaşlı ayrımcılığının ortaya çıkışında etkili olmuştur. Çünkü yaşlı çalışanlar, bu yeni ve zorlu çalışma şartlarına uyum sağlayamamıştır. Bunlara ek olarak, 20. yüzyılda yaşlı işçilere yönelik, kalıpyargı oluşumları da görülmüştür. Yaşlı işçilerin, *yavaş öğrendiği, değişime uyum sağlayamadığı* yönünde kalıpyargılar bu dönemde üretilmiştir (Walt, 2004).

Özellikle kapitalist toplumlar için bir "*sorun*" oluşturmaya başlayan yaşlılar bu süreçte dikkat çekmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak da *yaşlı ayrımcılığı* kavramı, ilk defa 1969 yılında, Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü başkanı Robert Butler tarafından kullanılmıştır (Çilingiroğlu, 2004).

Butler'e göre diğer ayrımcılık alanlarında olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılıkta da üç farklı düzey bulunmaktadır. Bunlar; *kişisel, kültürel ve yapısal* düzeylerdir. Yaşlı ayrımcılığının *kişisel düzeyinde*, bireyin yaş ve yaşlanmaya ilişkin algıları önemlidir. Ayrımcılığın kişisel düzeyi, bireyin içinde yaşadığı, sosyalleştiği ve yaşlılığa ilişkin öğrendiği kalıpyargılardan etkilenir. İkinci düzey olan *kültürel düzeyde* ise kültür içinde, yaşlıya bakışın etkileri görülür. Bu düzeyde, özellikle, yaşlının medyadaki sunumu, yaşlılıkla ilgili gündelik yaşamdaki espriler, fıkralar, atıflar gibi etkenler belirleyicidir. İşte burada, kültürün, bireylerin yaşlıya bakışını olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemesi söz konusudur. Üçüncü ve son düzey olan *yapısal düzeyde* ise, kurumsal ve

politik açıdan yaşlılara ve yaşlılığa yönelik yapılanmalar, hizmet sunumu ve politikalar etkilidir (Buz, 2015 (N. Thompson, Anti-Discriminatory Practice, New York, Palgrave'den naklen))

Butler gibi, yaşlı ayrımcılığını ele alan Palmore, yaşlı ayrımcılığının ırk ve cinsiyete dayalı ayrımcılıktan sonra ortaya çıkan ve en sık rastlanan, üçüncü ayrımcılık alanı olduğunu savunur. Palmore'a göre 1960'lı yıllarda, sosyal bilimler alanında daha çok ırkçılık çalışmaları yapılmaktayken, 1975'lerde, cinsiyetçilik çalışmaları önem kazanmıştır. Daha sonrasında da özellikle Amerika nüfusunun, yaşlanmaya başlaması ile birlikte, yaşlılık konusu önemli görülmeye ve bu konuda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Kalaycıoğlu vd., 2003).

Palmore, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşlı ayrımcılığına ilişkin yaptığı çalışmada, yaşlıların, sağlık hizmetlerinden yararlanma, istihdam ve kredi alma gibi durumlarda ayrımcılığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Cheung ve arkadaşları ise, Japonya'da yürüttükleri çalışmalarda, Kanada ve ABD'nin aksine yaşlı bireylerin sorumlu, bilinçli kişiler olarak kabul gördüklerini belirlemiştir. Bunların yanında, üniversite öğrencilerinin, yaşlılara ilişkin tutumlarının ele alındığı çalışmalar da bulunmaktadır. Özellikle yurtdışında yapılan birçok çalışmada üniversite öğrencilerinin, yaşlılara ilişkin olumsuz tutumlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, Moyle, hemşirelik öğrencileri ile yürüttüğü 2003 yılındaki çalışmada, öğrencilerin yaşlılara karşı olumsuz tutuma sahip oldukları ve yaşlıları "*kırılgan, zayıf ve hasta*" olarak gördükleri sonucuna ulaşmıştır. Yine 1995 yılında Reuben ve arkadaşlarının tıp fakültesi öğrencileri ile yaptığı çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. McConatha ve arkadaşlarının Türk ve ABD'li öğrencileri karşılaştırmalı olarak yürüttükleri çalışmada ise, Türk öğrencilerin ABD'li öğrencilere nazaran yaşlılara karşı olumlu tutumlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde McKinlay ve Cowan'ın 2003'de İngiltere'de yürüttüğü çalışmada hemşirelik eğitimi alan öğrencilerin yaşlılara ve yaşlı hastalara karşı olumlu tutuma sahip oldukları belirlenmiştir (Vefikuluçay, 2008).

Yaşlı ve yaşlı ayrımcılığı üzerine yapılan çalışmalarda, yaşlı ayrımcılığına ilişkin bulguların farklılık gösterdiği görülmektedir. Bazı çalışmalar yaşlılara karşı olumsuz tutumları ortaya koyarken bazıları yaşlı ayrımcılığının olmadığı sonucuna ulaşmaktadır. Bu durumun nedeni araştırmalardaki yöntem farklılıklarıdır. Bununla beraber, yaşlı ayrımcılığına ilişkin çalışmaların genellikle çocuklar ve gençler üzerinden yürütülmesi de bu tarz sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır (Çilingiroğlu vd., 2004).

Yaşlı ayrımcılığı ile ilgili yapılan çalışmaların bir bölümü de medya ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalara göre yaşlılar, nüfus oranına göre televizyonda daha az görünür düzeydedir. Bununla beraber ABD'de yayınlanan diziler üzerine yapılan bir çalışmada, dizilerde yer alan erkek yaşlı karakterlerin daha çok dinleyici ve yol gösterici, kadın yaşlı karakterlerin ise, gençlerle ilgilenen, yemek yapan karakterler olarak yansıtıldığı görülmektedir. Çizgi filmlerde ise yaşlı karakterler, genellikle *yardıma muhtaç* olan ya da *kötü* karakterler olarak yansıtılmaktadır (Çilingiroğlu vd., 2004).

Türkiye’de yaşlı ayrımcılığı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle, yaşlı ayrımcılığı konusunda hazırlanan tutum ölçeklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar genellikle, sağlık alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerine tutum ölçekleri uygulanarak ölçekten elde edilen sonuçların demografik özelliklere göre yorumlanmasına dayanan çalışmalardır.

Literatürde kullanılan yaşlı ayrımcılığı ölçeklerinden biri Fraboni Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği’dir (Fraboni et al.,1990). Fraboni Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği, üç boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar, önyargı, kaçınma ve ayrımcılık boyutlarıdır (Arun, 2014).

Nathan Kogan tarafından geliştirilmiş “Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği” literatürde kullanılan diğer bir yaşlı ayrımcılığı ölçeğidir (Danış vd., 2015).

Türkiye’de yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılan başka bir tutum ölçeği de Vefikuluçay tarafından hazırlanan “Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ)”dir (Vefikuluçay, 2008). 2008’de geliştirilen bu ölçek çoğunlukla sağlık sektöründe öğrenim gören öğrencilere ve sağlık çalışanlarına uygulanmıştır.

A. Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) ve Ölçek Geliştirme Süreci

Tutumlar bireyseldir. Fakat survey araştırmalar sonucunda birçok kişinin tutum ölçümleri yapılarak, grupların tutumlarından bahsedilebilir ve/veya gruplar arasındaki farklar ortaya çıkarılabilir. Tutumlar doğrudan gözlenemezler. Fakat bireylerin, davranışlarından çıkarım yapılarak, tutumları hakkında açıklamalara gidilebilir (Kâğıtçıbaşı vd., 2015).

Muzaffer Şerif, bazı hata paylarını hesaba katarak davranışların yönünün, tutumlar yolu ile ortaya çıkarılabileceğini savunur. Yapılan tutum ölçümlerinde, bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çevresel etkenlerdir. Eğer sosyal çevre baskıcı bir tavır içindeyse, tutumların davranışa dönüşme eğilim azalır. İkinci olarak, tutum dışı etkenler de tutum ölçümlerini sınırlamaktadır. Tutum ölçümü tekniği, içinde barındırdığı sorular nedeniyle, tutumu ölçülen bireyi etkileyebilmektedir. Son olarak tutum ölçümlerinde yapılan ölçüm hatası da bir diğer sınırlayıcı faktördür. Ölçme tekniğinin kendisinden kaynaklanan sorunlar, dikkatsiz ve eğitimsiz anketörler, dikkatsiz yanıtlayıcılar, farklı anlaşılabilir sorular gibi nedenler ölçüm hatalarına neden olabilmektedir (İnceoğlu, 2011).

Tutum ölçümlerinde bazı sorunların varlığı bilinse de genel olarak tutumların insan davranışlarına yön verdiği kabul edilir. Tutum ile davranış arasındaki eş yönlü ilişki, sosyologlar açısından ölçülmesi güç birçok ölçme işini kolaylaştırır. Çelişkili sonuçlara rağmen tutum ve davranış arasındaki ilişkinin varlığı bilim insanları tarafından kabul görmektedir (Tekarslan vd. 2000).

Bununla beraber, “sosyoloji alanındaki gelişmeler, toplum ve grup yapılarına ilişkin incelemelere yeni boyutlar kazandırırken, tutumların da gruplar, topluluklar ya da kitleler düzeyinde ele alınması gereksinimini ortaya koymuştur.” (İnceoğlu 2011).

Bu görüşlerden hareketle yaşlı ayrımcılığının hem pozitif hem de negatif yönlerini ortaya koymak amacı ile *Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ)* geliştirilmiştir.

Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) geliştirilirken belirli aşamalar takip edilmiştir.

1. Ölçekte Yer Alacak İfadelerinin Yazılması ve Ön İnceleme

Ölçek geliştirilmenin ilk aşamasında, ölçekte yer alacak ifadelerin yazılabilmesi için ikili bir süreç izlenmiştir. Yaşlı ayrımcılığının ve yaşlılara karşı tutumların ele alındığı ilgili literatür incelenmiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinden oluşan bir grup ile (n=30) yaşlılara ilişkin tutumların ve yaşlılara karşı ayrımcılığın analiz edilmesini sağlayacak bir kompozisyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalardan hareketle, ölçekte 25 ifade bulunması planlandığından, yaşlı ayrımcılığının tüm boyutlarını kapsayacak biçimde, 38'i pozitif yönü temsil eden, 38'i de negatif yönü temsil eden toplam 76 ifade yazılmıştır. Yazılan bu 76 ifade, uzmanlarının değerlendirmesine sunulmuştur. Sonrasında gerekli düzenlemeler ve değişiklikler yapılarak ölçekte kullanılması planlanan ifade sayısı, 17'si pozitif, 14'ü de negatif yönlü olmak üzere, toplam 31 ifadeye indirilmiştir.

2. Ölçeğin Deneme Formunun Hazırlanması ve Uygulanması

Bu aşamada, ön değerlendirmeden geçen ifadelerden oluşan bir deneme formu hazırlanmıştır. Deneme formunun oluşturulurken likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Ölçek geliştirme formuna bir “yönerge” eklenerek, ölçeğin uygulanma amacı, ölçekte kullanılan seçeneklerin anlamları ve ölçeğin ortalama cevaplama süresine ilişkin bilgiler verilmiştir. Ayrıca katılımcıların demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amacı ile “kişisel bilgi formu” eklenmiştir. Ölçeğin deneme formu 2016–2017 akademik yılı güz yarıyılında Bayburt Üniversitesinde öğrenim gören 400 kişilik bir öğrenci grubuna uygulanmıştır.

3. Ölçeğin Deneme Formunun Uygulandığı Katılımcılar

Bir ölçek geliştirme sürecinde dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisi, deneme ölçeğinin uygulanacağı örneklemin istatistiksel gereksinimleri karşılayacak kadar büyük olmasının yanında, hedef kitleyi temsil edecek çeşitlilikte seçilmesidir (Tezbaşaran, 2008: 20). Bu nedenle her ölçek maddesine karşılık 10 katılımcı belirlenerek hazırlanan 31 maddelik deneme ölçeği için 310 katılımcıdan oluşan bir örneklem grubu hesaplanmıştır. Veri kaybı yaşanması ihtimali göz önünde bulundurularak ve ölçek güvenilirliğini arttırmak amacıyla deneme ölçeği 400 katılımcıdan oluşan bir örneklem grubuna uygulanmıştır.

Örneklem seçiminde, katmanlı rasgele örnekleme yöntemi kullanılarak, örneklem, Bayburt Üniversitesinin farklı fakülte ve yüksekokullarında öğrenim gören öğrenci sayıları oranlanarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama, Fen Bilimleri Enstitüsü ve Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencileri dâhil edilmemiştir.

18 katılımcının verileri, eksik cevaplama nedeni ile çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışma 382 katılımcının verileri ile sürdürülmüştür.

4. Deneme Uygulamasından Elde Edilen Verilerin İşlenmesi ve Analizi

Deneme formunda yer alan ifadelere katılımcıların verdikleri cevaplar puanlanmıştır. Bu puanlar SPSS 24.0 ve LISREL paket programına işlenmiştir. Verilen cevapların işlenmesi sürecinde pozitif yönlü ifadelerde “tamamen katılıyorum” seçeneği için 5 puandan başlanarak, diğer seçeneklere sırasıyla 4, 3, 2, 1 puanları verilmiştir. Negatif yönlü ifadeler için de “tamamen katılıyorum” seçeneği için 1 puandan başlanarak, diğer seçeneklere sırasıyla 2, 3, 4, 5 puanları verilmiştir.

Verilerin analizinde, açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapabilmek için SPSS programı, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapabilmek için de LISREL programı kullanılmıştır.

Veri setlerinin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla öncelikle korelasyon matrisi oluşturulmuş, sonrasında da Bartlett Sphericity testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testleri yapılmıştır. Genel olarak, madde toplam korelasyonu 0.32 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, bu değer in altında kalan maddelerin düzeltilmesi gerektiği, 0.20’den daha düşük maddelerin ise teste alınmaması gerektiği söylenebilir. KMO katsayısının en az 0.60 olmasının yanında yapılan Bartlett testinin anlamlı çıkması durumu verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Kalayci, 2008).

Bu çalışmada geliştirilecek olan her bir ölçek için faktör sayısı önceden belirlenmiş olduğundan temel bileşenler tekniği ile orthagonal (varimax) döndürme faktör çözümlemesi sonuçları istenilen faktör sayıları ile sınırlandırılmıştır.

Faktör analizleri sonucunda ölçekler için ortaya çıkan faktör yükleri göz önüne alınarak faktör ya da faktörler altında toplanabilecek değişkenler belirlenmiştir. Literatüre göre bir maddenin faktör yük değerinin düşük olması, bahsi geçen maddenin ilgili faktörle istenilen bir şekilde ilişkili olmadığını göstermektedir. Fakat bunun yanında Büyüköztürk’e (2010: 124) göre, faktör yük değerlerinin 0.45 ya da üzerinde olması olumlu bir durum olarak değerlendirilse de faktör yük değerinin 0.30 düzeyinde de olabileceği belirtilmiştir. Çalışmada bütün bu bilgiler göz önünde bulundurularak faktör yük değerlerinin 0.40’tan düşük olmamasına dikkat edilmiştir. Ölçeklerin AFA ile belirlenen faktörlü yapılarının geçerliğini arttırmak amacıyla da aynı veriler üzerinde DFA uygulanmıştır.

Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bilgi edinebilmek amacıyla Cronbach Alfa katsayıları değerleri hesaplanmıştır. Genel olarak Cronbach Alfa analizi sonucunda elde edilen düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayısı; 0,30 ve üzeri olan maddelerin “iyi” maddeler olduğu ve ölçme aracına alınmasının uygun olduğu kabul edilmektedir. Bunun yanında 0,20-0,30 arası olan maddelerin gerektiğinde ölçme aracından çıkarılabileceği, 0,20’nin altında olan maddelerin de ölçme aracından çıkarılması gerektiği bilinmektedir (Büyüköztürk, 2010).

B. Bulgular

1. Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) için Geçerlilik ve Güvenirlilik Bulguları

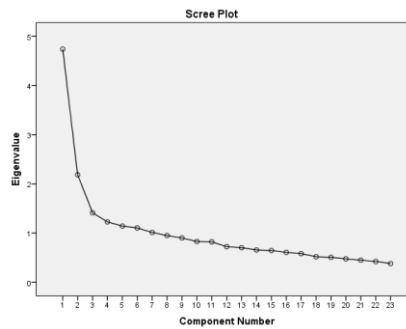
Geliştirilen 31 maddeli X ölçeği 382 kişiye uygulanmıştır. Bu uygulamadan elde edilen veriler ile AFA analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör yük değerleri 0,32 değerinin altında çıkan maddeler en düşük değerli olandan başlanarak tek tek çıkarılarak analiz tekrarlanarak geçerli maddeler ile ölçek oluşturulmaya sağlanmıştır. Faktör yük değerleri 0,32'nin altında çıkan 7 madde veri setinden çıkarılarak analiz tekrar gerçekleştirilerek ölçeğin nihai yapısı oluşturulmuştur. En son analizde elde edilen bulgular Tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1: Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) Temel Bileşenler Analizi Sonuçları Kaiser- Mayer- Olkin Örneklem (KMO) ve Bartlett's Test Sonuçları

Kaiser-Mayer-Olkin Örneklem	
Ölçüm Değer Yeterliliği =	0,840
Bartlett's Testi Yaklaşık Ki-Kare Değeri =	1881,056 sd=276 p=0,000

Tablo 1'de de görüldüğü gibi Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi uygulanarak açımlayıcı faktör analizi uygulamasından önce örneklem büyüklüğünün faktörleşmeye uygunluğunun test edilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen KMO değerinin 0,840 çıkması ile örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmak için istenilen derecede yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında Bartlett küresellik değerinin 492,981, $p=0,000<0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç ise, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğini kabul etmemizi sağlamaktadır (Büyüköztürk, 2010).

Gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda, analize konu olan 23 madde için öz değeri 1'in üzerinde olan yedi bileşen tespit edilmiştir. İlgili bileşenlerin toplam varyansa yaptıkları katkı %54,87 çıkmıştır. Açıklanan toplam varyans tablosu ve yamaç-birikinti grafiği (Grafik 1) incelenerek, yedi bileşenin, toplam varyansa yaptıkları katkının önemi çerçevesinde ikinci bileşenden sonraki katkıların küçük ve hemen hemen aynı olduğu görülmüştür. Bu nedenle, analizin iki faktör için tekrarlanması kararlaştırılmıştır.

Grafik 1: Yamaç-Birikinti Grafiği

İki faktörlü yapı için, Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) faktör desenini ortaya çıkarmak için iki farklı yöntem kullanılmıştır: Temel bileşenler analizi (faktörleşme yöntemi) ve maksimum değişkenlik (varimax) (döndürme yöntemi) kullanılmıştır. Yapılan analiz bulguları Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2: Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktör Ortak Varyansı	1.Faktör Yüğü	2.Faktör Yüğü
1 Yaşlı bir insana, onun etnik kökenine ve dinine bakılmaksızın kötü davranılmamalıdır	0,154	0,368	
2 Yaşlılar bilgilidir.	0,408	0,632	
3 Yaşlılar sürekli hastadır.	0,376		0,605
4 Yaşlılar huysuz ve aksidir.	0,219		0,466
5 Yaşlılar toplum için büyük bir sorun kaynağıdır.	0,43		0,618
6 Yaşlılar gündelik hayata ayak uyduramaz.	0,486		0,692
7 Yaşlılar çocukları ile birlikte yaşamalıdır.	0,191	0,427	
9 Yaşlılar bazen kötü davranılmayı hak eder.	0,376		0,56
11 Sokakta yaşlı insanlara iyi davranılmaktadır.	0,206	0,422	
12 Yaşlılara karşı kötü davranışlar, toplumca onaylanmaz.	0,294	0,541	
13 Yaşlılar günlük hayattan çekilmelidir.	0,368		0,504
15 Yaşlı insanlara pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.	0,219	0,447	
16 Yaşlılar saygı görmeyi hak eder.	0,548	0,699	
17 Yaşlılar güncel gelişmeleri takip eder.	0,129	0,345	
18 Yaşlıların evlenmesi anlamsızdır.	0,185		0,427
21 Yaşlılar mutsuzdur.	0,215		0,453
22 Yaşlı biriyle aynı evde yaşayabilirim.	0,442	0,573	
23 Yaşlılar sabırlıdır.	0,26	0,488	
26 Bana engel olduklarında yaşlılara kötü davranabilirim.	0,326		0,514
27 Gündelik hayatta yaşlılara öncelik verilmelidir.	0,287	0,484	
29 Yaşlılar deneyimlidir.	0,335	0,57	
30 Yaşlılara sorumluluk gerektiren işler verilmemelidir.	0,181		0,412
31 Ailede yaşlıların sözü geçer.	0,241	0,491	

Cronbach Alfa=0,762

382 öğrenciye uygulanan, 31 maddeli Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) için yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen bileşenler matrisine göre, faktör yük değerleri 0,32 değerinin altında kalan 8 madde ölçekten çıkarılmıştır. Bu şekilde gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen bileşenler matrisine göre, ölçeğin 23 maddesinin birinci faktör yük değerinin 0,337 ve üzerinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu işlemler sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre test, iki faktörlüdür. İkincisine göre daha önemli olduğu belirlenen birinci faktör (1, 2, 7, 11, 12, 15, 16, 17, 22, 23, 27, 29 ve 31. maddeler) teste ilişkin toplam varyansın %15,82'sini, ikinci faktör (3, 4, 5, 6, 9, 13, 18, 21, 26 ve 30. maddeler) ise %14,27'sini açıklamaktadır. Her iki faktör birlikte açıkladıkları toplam varyans ise %30,14'tür.

Buna göre ölçekte bulunan ifadeler iki alt boyutta yer almaktadır. Bu boyutlar ve boyutlara ait ifadeler aşağıda verildiği şekildedir.

a. Pozitif Yaşlı Ayrımcılığı Alt Boyutu İfadeleri

1-Yaşlı bir insana, onun etnik kökenine ve dinine bakılmaksızın kötü davranılmamalıdır.

2-Yaşlılar bilgilidir.

7-Yaşlılar çocukları ile birlikte yaşamalıdır.

9-Sokakta yaşlı insanlara iyi davranılmaktadır.

10-Yaşlılara karşı kötü davranışlar, toplumca onaylanmaz.

12-Yaşlı insanlara pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.

13-Yaşlılar saygı görmeyi hak eder.

14- Yaşlılar güncel gelişmeleri takip eder.

17-Yaşlı biriyle aynı evde yaşayabilirim.

18-Yaşlılar sabırlıdır.

20-Gündelik hayatta yaşlılara öncelik verilmelidir.

21-Yaşlılar deneyimlidir.

23-Ailede yaşlıların sözü geçer.

b. Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Alt Boyutu İfadeleri

3-Yaşlılar sürekli hastadır.

4-Yaşlılar huysuz ve aksidir.

5-Yaşlılar toplum için büyük bir sorun kaynağıdır.

6-Yaşlılar gündelik hayata ayak uyduramaz.

8-Yaşlılar bazen kötü davranılmayı hak eder.

- 11-Yaşlılar günlük hayattan çekilmelidir.
15-Yaşlıların evlenmesi anlamsızdır.
16-Yaşlılar mutsuzdur.
19-Bana engel olduklarında yaşlılara kötü davranabilirim.
22-Yaşlılara sorumluluk gerektiren işler verilmemelidir.

Elde edilen bu sonucun ardından, ölçeğin yapı geçerliği çalışması için LISREL 8.8'de doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Mevcut 23 maddenin, 2 alt bağlanması suretiyle, model kurularak test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre; RMSEA 0.062 olarak elde edilmiştir. 0.8 altında olduğu için iyi uyum olarak değerlendirilebilir. $X^2=561.64$ ve $sd=229$ bulunmuştur. $X^2/sd=2,45$ bulunmuştur. Bu değer, 3'ün altında olması mükemmel uyum değeri verdiğini göstermektedir (Sümer 2000). Uyum indekslerinin incelenmesi sonucunda GFI'nın 0,89 ve AGFI 0.86 olduğu görülmektedir. GFI ve AGFI indekslerinin 0.90 in üzerinde olması, zayıf uyuma karşılık gelmektedir (Hooper vd., 2008). Standardize edilmiş RMR'nin uyum indeksinin 0.064 olduğu görülmektedir. RMR ve standardize edilmiş RMR'nin 0.05 in altında olması mükemmel uyuma, 0.08 altında olması iyi uyuma ve 0.10'un altında olması zayıf uyuma karşılık gelmektedir (Sümer, 2000: 61). Buna göre, standardize edilmiş RMR'nin iyi uyuma karşılık geldiği ifade edilebilir. NNFI 0.90 ve CFI 0.91 olarak elde edilmiştir. NNFI ve CFI indekslerinin 0.95'in üzerinde olması mükemmel uyuma, 0.90 in üzerinde olması, iyi uyuma karşılık gelmektedir (Ömay vd., 2010). Bu durumda NNFI ve CFI değerleri alt faktörler ile ölçek arasında iyi düzeyde uyum olduğunu göstermektedir.

Elde edilen verilere göre, Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ)'nin güvenilirliği, iç tutarlılık Kuder Richardson 20 nin genişletilmiş hali olan Cronbach Alfa formülü incelenmiştir.

Tablo 3: Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) Madde Analizi Sonuçları

İfadeler	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu
1. Yaşlı bir insana, onun etnik kökenine ve dinine bakılmaksızın kötü davranılmamalıdır.	0,309
2. Yaşlılar bilgilidir.	0,442
3. Yaşlılar sürekli hastadır.	0,35
4. Yaşlılar huysuz ve aksidir.	0,302
5. Yaşlılar toplum için büyük bir sorun kaynağıdır.	0,45
6. Yaşlılar gündelik hayata ayak uyduramaz.	0,416
7. Yaşlılar çocukları ile birlikte yaşamalıdır.	0,304
8. Yaşlılar bazen kötü davranılmayı hak eder.	0,467

9. Sokakta yaşlı insanlara iyi davranılmaktadır.	0,374
10. Yaşlılara karşı kötü davranışlar, toplumca onaylanmaz.	0,31
11. Yaşlılar günlük hayattan çekilmelidir.	0,367
12. Yaşlı insanlara pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.	0,328
13. Yaşlılar saygı görmeyi hak eder.	0,587
14. Yaşlılar güncel gelişmeleri takip eder.	0,301
15. Yaşlıların evlenmesi anlamsızdır.	0,303
16. Yaşlılar mutsuzdur.	0,323
17. Yaşlı biriyle aynı evde yaşayabilirim.	0,548
18. Yaşlılar sabırlıdır.	0,389
19. Bana engel olduklarında yaşlılara kötü davranabilirim.	0,425
20. Gündelik hayatta yaşlılara öncelik verilmelidir.	0,409
21. Yaşlılar deneyimlidir.	0,409
22. Yaşlılara sorumluluk gerektiren işler verilmemelidir.	0,339
23. Ailede yaşlıların sözü geçer.	0,3
Cronbach Alfa=0,801	

Tablo incelendiğinde, düzeltilmiş madde toplam korelasyonu değeri 0,30'un altında madde bulunmamaktadır. Maddeler incelendiğinde ise madde toplam korelasyonuna ilişkin, 17. maddenin en yüksek korelasyona (0,548), 23. maddenin ise en düşük korelasyona sahip olduğu (0,300) görülmektedir. Ölçeğe ait genel Cronbach Alfa (0,801) kat sayısına göre ise, ölçeğin oldukça güvenilir düzeyde olduğu söylenebilir ($0.60 \leq \alpha \leq 0.90$) (Can 2013: 74).

II. Sonuç

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla; pozitif yönlü ayrımcılık ve negatif yönlü ayrımcılık olmak üzere 2 alt boyuttan oluşan 23 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda geliştirilmeye çalışılan ölçeğin yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmüştür.

Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ), üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş iki alt boyuttan oluşan bir ölçme aracıdır. Alt boyutlardan biri olan Pozitif Yaşlı Ayrımcılığı Alt Boyutu üniversite öğrencilerinin yaşlılara yönelik pozitif yönlü ayrımcı tutumlarını ölçmektedir. Ölçeğin bu alt boyutunda 13 madde bulunmaktadır. Ölçek uygulamasında bu alt boyuttan elde edilebilecek en yüksek puan 65, en düşük puan ise 13'dür. Elde edilecek yüksek puan, yaşlılara yönelik pozitif yönlü tutum düzeyinin yüksek olduğunu işaret etmektedir. Diğer bir alt boyut olan Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Alt Boyutu üniversite öğrencilerinin

yaşlılara yönelik negatif yönlü ayrımcı tutumlarını ölçmektedir. Bu alt boyutta 10 madde bulunmaktadır. Bu alt boyuttan elde edilebilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10'dur. Ters yönde puanlama ile elde edilen yüksek puan, yaşlılara yönelik negatif yönlü tutum düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Alt Boyutunda yer alan toplam 10 madde (3,4,5,6,8,11,15,16,19,22) yaşlılara ilişkin olumsuz ifadeler içerdiğinden ters yönde puanlanmaktadır.

Ölçeğe ait genel Cronbach Alfa (0,801) kat sayısı ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Yine açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçları ölçeğin geçerliliği ile ilgili olumlu veriler sunmaktadır. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucuna dayanılarak bu ölçeğin üniversite öğrencileri ile yapılacak çalışmalarda uygulanabilir olduğu görülmüştür.

Diğer ayrımcılık alanlarında olduğu gibi yaşlı ayrımcılığı konusunda da gerekli çalışmaların yapılması ve verilerin toplanması hem Türkiye'de de dünyada yaşlı ayrımcılığı ile ilgili gerekli önlemlerin alınmasına yardımcı olabilecektir. Diğer taraftan yaşlılara yönelik pozitif yönlü ayrımcı tutumların da ön plana çıkarılması sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda hazırlanan bu ölçeğin alan ile ilgili yapılacak araştırmalarda kullanılabileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Arun, Ö. & Pamuk, D. (2014). "Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri". *Mediterranean Journal of Humanities*. IV(2), 19-33.
- Bulut, M., (2015). "Kültürel bağlamda yaşlılık". Hasan Bacanlı, Şerife (Işık) Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*, İstanbul, Türkiye: Açılım Kitap, 393-418
- Buz, S., (2015). "Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (53), 268-278.
- Büyükköztürk, Ş., (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Can, A., (2013). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Canatan, A., (2015). "Yaşlılar ve Toplum". Hasan Bacanlı, Şerife (Işık) Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*, İstanbul, Türkiye: Açılım Kitap, ss. 357-392.
- Çilingiroğlu, N. & Demirel, S., (2004). "Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı". *Türk Geriatri Dergisi* 7 (4), 225-230.
- Danış, M. Z., Kara, H. Z., Çolak, F., Kırpık, S. & Ayyıldız, A., (2015). "Sosyal Hizmet ve Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Yaşlılara Yönelik Tutumları". *Tarih Okulu Dergisi* (TOD), 8 (XXIV), ss. 539-559

- Fraboni, M., Saltstone, R. & Hughes, S., (1990). "The Fraboni Scale of Ageism (FSA): An Attempt at a More Precise Measure of Ageism". *Canadian Journal on Aging*, 9(1), 56-66.
- Hooper, D., Coughlan, J. & Mullen, M., (2008). "Structural Equation Modelling: Guidelines For Determining Model Fit". *Journal of Business Research Methods*, 6, 53-60.
- İnceoğlu, M., (2011). *Tutum algı iletişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kâğıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z., (2015). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö. & Cengiz, K., (2003). "Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri". *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları*, Ankara
- Kalaycı, Ş., (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları.
- Kalınkara, V. (2012). "Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Yaşlı: Yaşlının Statüsü ve Geleceği". *International Symposium on Relations of Turkey-Belgium and Co-Exhibition of Turkish Arts*. June 03 07 2012. Brussels Belgium, <http://docplayer.biz.tr/647507-Geleneksel-toplumdan-modern-topluma-yasli-yaslinin-statusu-ve-gelecegi-1.html>. [Erişim: 28.11.2015].
- Onur, B., (2010). *Gelişim psikolojisi: (yetişkinlik-yaşlılık-ölüm)*. Ankara: İmge.
- Ömay, Ç., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş., (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Sümer, N. (2000). "Yapısal eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar". *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Tekarslan, E., Kılınc, T., Şencan, H. & Baysal, A. C., (2000). *Davranışın Sosyal Psikolojisi*. İstanbul: Dönence Basım.
- Tezbaşaran, A., (2008). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Klavuzu*. [Elektronik Sürüm]. Mersin.
- Tufan, İ., (2003). *Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanma Yaşlanmanın Sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Vefikuluçay, D., (2008). *Üniversitede Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Walt, A., (2004). "The Treatment of Age and Age Discrimination in Employment in the United States, Canada and South Africa". *Elder Law Review* 9-3.

EK: Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ)

İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Yaşlı bir insana, onun etnik kökenine ve dinine bakılmaksızın kötü davranılmamalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Yaşlılar bilgilidir.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Yaşlılar sürekli hastadır.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Yaşlılar huysuz ve aksidir.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Yaşlılar toplum için büyük bir sorun kaynağıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Yaşlılar gündelik hayata ayak uyduramaz.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Yaşlılar çocukları ile birlikte yaşamalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Yaşlılar bazen kötü davranılmayı hak eder.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Sokakta yaşlı insanlara iyi davranılmaktadır.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Yaşlılara karşı kötü davranışlar, toplumca onaylanmaz.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Yaşlılar günlük hayattan çekilmelidir.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Yaşlı insanlara pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Yaşlılar saygı görmeyi hak eder.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Yaşlılar güncel gelişmeleri takip eder.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Yaşlıların evlenmesi anlamsızdır.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Yaşlılar mutsuzdur.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Yaşlı biriyle aynı evde yaşayabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Yaşlılar sabırlıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Bana engel olduklarında yaşlılara kötü davranabilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
20. Gündelik hayatta yaşlılara öncelik verilmelidir.	☐	☐	☐	☐	☐
21. Yaşlılar deneyimlidir.	☐	☐	☐	☐	☐
22. Yaşlılara sorumluluk gerektiren işler verilmemelidir.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Ailede yaşlıların sözü geçer.	☐	☐	☐	☐	☐